

JEZIKOSLOVNA KROATISTIKA DANAS I SUTRA

Ivo Pranjković

U prilogu je riječ o stanju i perspektivama jezikoslovne kroatistike na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Konstatira se između ostaloga da su na tom odsjeku zastupljeni različiti aspekti znanstvenoistraživačkih i nastavnih aktivnosti, i teorijski, i metodološki, i povijesni, i primijenjenolingvistički, i praktični. To se podjednako odnosi na područja fonologije i morfonologije, gramatike, povijesti jezika, paleoslavistike, dijalektologije, leksikologije, standardologije i ortografije.

Kad je riječ o perspektivama, mislim da je poželjno intenzivirati rad na područjima (unutarnje) povijesti hrvatskoga jezika, osobito na području povijesne sintakse, potom na području suprasintakse (ili lingvistike teksta) te na području ortoepije, a u seminarskim i lektorskim vježbama više pozornosti usmjeriti na prevođenje te na redigiranje odnosno lektoriranje tekstova.

Ključne riječi: Odsjek za kroatistiku, hrvatsko jezikoslovlje, trenutno stanje stvari i perspektive, gramatika (fonologija, morfolologija, sintaksa), leksikologija, povijest jezika, paleoslavistika, dijalektologija, standardologija, pravopis, pravogovor

Jezikoslovna problematika zastupljena je na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu na katedrama za hrvatski standardni jezik, za povijest jezika i dijalektologiju, za staroslavenski jezik, za stilistiku te za metodiku nastave hrvatskoga jezika i književnosti. Na tim se katedrama izvodi nastava i s područja teorije jezika, i s područja fonologije i morfo-

nologije, i s područja morfologije, i s područja sintakse i suprasintakse, i s područja derivatologije, i s područja leksikologije i leksikografije, i s područja semantike, i s područja standardologije, i s područja paleoslavistike, i s područja povijesti jezika, kako tzv. unutrašnje tako i tzv. vanjske, tj. povijesti hrvatskoga standardnoga jezika, i s područja standardologije, i s područja dijalektologije (i čakavske i kajkavske i štokavske), i s područja lingvostilistike, i s područja onomastike, i s područja metodike nastave hrvatskoga standardnog jezika, i s područja ortografije i ortoepije odnosno akcentologije, a povremeno i s područja hrvatskoga jezika kao drugoga odnosno kao stranoga. Pojedine katedre imaju stručnjake koji su i specijalizirani za neka od tih područja. Mislim da posebno treba izdvojiti dobro profilirane i afirmirane stručnjake za staroslavenski jezik, za grafijsku problematiku u širem smislu, za akcentologiju, za morfonologiju i morfologiju, za sintaksu, za standardologiju, za tzv. vanjsku povijest jezika, za leksikologiju, za onomastiku, za stilistiku te za hrvatski kao drugi odnosno kao strani jezik. Mislim da posebno ohrabruje činjenica što među takvim afirmiranim stručnjacima ima i posve mladih ljudi koji će bez ikakve sumnje i u znanstvenom i u nastavnom smislu bitno unaprijediti spomenuta područja i/ili jezikoslovne discipline. Osobito ohrabrujućom smatram činjenicu da su ti stručnjaci uglavnom vrlo dobro ovladali temeljima jezikoslovne kroatistike, a to su po mom sudu prije svega (opća) gramatička teorija odnosno kategorijalna gramatika.

Mislim isto tako da je vrlo dobro i pohvalno što nisu zapostavljena područja kojima su se posebno bavili naši profesori i/ili učitelji, npr. područje tzv. vanjske povijesti hrvatskoga jezika (Ljudevit Jonke, Zlatko Vince, Josip Vončina), područje hrvatskoga glagoljaštva (Eduard Hercigonja), područje stilistike (Krunoslav Pranjić), područje leksikografije (Vladimir Anić) ili područja morfonologije odnosno funkcionalne stilistike (kojima se posebno bavio i još se uvijek bavi Josip Silić). Drago mi je što se nešto slično može reći i za područja kojima se bavimo nas trojica predumirovljenika (Stjepan Damjanović, Marko Samardžija i Ivo Pranjković).

Jedan aspekt znanstvenoga i stručnoga kontinuiteta o kojem je ovdje bilo riječi predstavljaju i izbori iz djela bivših profesora našega odsjeka ili zbornici njima posvećeni. Tako su npr. objavljeni izbori iz djela Lj. Jonkea i V. Anića, a pojedini zbornici posvećeni su E. Hercigonji, J. Vončini, M. Mogušu, K. Pranjiću, J. Siliću.

Naravno, podjednako je važno da se uz područja kojima su se bavili naši prethodnici otvaraju i nova, a i u tome je u posljednje vrijeme dosta učinjeno. Da spomenem npr. priloge novijoj pa i najnovijoj povijesti hrvat-

skoga jezika (u 20. stoljeću), priloge leksikologiji i leksikografiji (koje se ranije na našem odsjeku nisu ni predavale), priloge retorici odnosno proučavanju stilskih figura, priloge grafologiji, i općoj i hrvatskoj, priloge onomastici (koja se također ranije nije predavala), priloge proučavanju hrvatskoga jezika kao stranoga itd. Treba isto tako istaknuti da su novijim priložima jezikoslovnoj kroatistici koje su objavili članovi našega odsjeka u pravilu svojstvena i respektabilna teorijska i metodološka utemeljenja, posebice kod mlađih stručnjaka koji odreda znatno intenzivnije prate novija lingvističkoteorijska gibanja nego što je to na našem odsjeku prije bilo uobičajeno. Pohvalno je dakako i to što su u to praćenje uključene novije pa i najnovije jezikoslovne teorije, kakva je npr. kognitivistička, koja i inače svojom atraktivnošću i jednom svake hvale vrijednom humanizirajućom dimenzijom s pravom privlači pozornost mladih stručnjaka, i ne samo njih. Dobra je strana toga praćenja i to što ono povezuje istraživače s našega odsjeka s kolegama s drugih odsjeka našega fakulteta, posebice npr. s kolegama na anglistici ili općoj lingvistici, a i s kolegama s drugih kroatističkih odsjeka, posebice npr. u Osijeku ili u Rijeci.

Sve što je rečeno dolazi do izražaja i u relativno intenzivnim kontaktima članova odsjeka sa stranim kroatistima i slavistima, u čemu svakako najvažniju ulogu ima dobro profilirana i vođena Zagrebačka slavistička škola, na kojoj su obvezatno zastupljene i teme što se odnose na istraživanja i nastavu hrvatskoga jezika, ali često i općelingvistički relevantne teme. Da spomenem samo da se u zadnjih desetak godina na toj školi utemeljeno raspravljalo npr. o temama *Imenske i glagolske riječi u hrvatskom jeziku*, *Suznačne i samoznačne riječi*, *Izražavanje načinskih i količinskih značenja*, *Izražavanje prostornih i vremenskih značenja*, *Jezik i književni tekst*, *Raslojavanje hrvatskoga jezika*, *Povijest hrvatskoga jezika* itd.

Spomenuta teorijska i metodološka utemeljenost došla je do izražaja i u (uglavnom) recentno objavljenim knjigama (ponajprije ovdje imam u vidu monografije ili priručnike), npr. u priručnicima morfologije, morfonologije, grafologije i ortografije, u gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije, u brojnim priručnicima posvećenim učenju hrvatskoga kao stranoga, u rječniku stilskih figura ili u monografijama o gramatici roda, o pridjevu, o posvojnosti, o općim standardološkim pitanjima vezanim za hrvatski jezik, o normativnoj akcentologiji, o dualu, o priložima u staroslavenskom i starohrvatskom jeziku itd.

Kad je riječ o perspektivama, odnosno o onome čemu bi ubuduće trebalo posvećivati više pozornosti nego što se posvećuje sada, mislim da

bi bilo poželjno intenzivirati rad na područjima (unutarnje) povijesti hrvatskoga jezika, osobito na području povijesne sintakse, koje je po mom sudu i inače jedno od najzapostavljenijih. Naime dok su teme vezane za sintaksu hrvatskoga standardnog jezika dosta zastupljene, teme koje se odnose na povijesnu sintaksu još uvijek čekaju neke sadašnje ili buduće istraživače. Mislim tu prije svega na teme vezane za dijakronijske aspekte npr. participskih konstrukcija, padežnoga i i prijedložnoga sustava, sustava glagolskih vremena i načina, značenja i porabe priloga i čestica, koordinacije, subordinacije i jukstapozicije, utjecaja latinske, grčke ili staroslavenske sintakse na sintaktički ustroj hrvatskoga jezika od 16. do 19. stoljeća itd. U tu svrhu bilo bi, naravno, poželjno intenzivirati rad i na području slavenske poredbene gramatike, odnosno poraditi na tome da i na tom području dobijemo meritornog specijalista (zasad to područje vrlo autoritativno pokriva vanjski suradnik kolega Milan Mihaljević).

Više bi po mom sudu trebalo poraditi i na području suprasintakse (ili lingvistike teksta ili tzv. diskursnih studija). To je područje u posljednje vrijeme izrazito propulzivno i teorijski relevantno, a nije još naišlo na zadovoljavajući odaziv iako su mu neki članovi našega odsjeka poklanjali određenu pozornost (npr. Josip Silić i Bernardina Petrović).

Za područje dijalektologije napomenuo bih da bi bilo preporučljivo znatno više pozornosti negoli dosad posvetiti urbanoj dijalektologiji. Koliko god naime bili važni opisi pojedinih hrvatskih govora, i čakavskih, i kajkavskih, i štokavskih – pogotovo onih koji pomalo izumiru između ostaloga i pod utjecajem intenzivnih migracijskih procesa posljednjih dvaju desetljeća – ipak mislim da bi istraživanje pojedinih gradskih govora bilo teorijski inovativnije, lingvistički relevantnije i nekako bliže realnosti s kojom se suočavamo mi i uopće naši suvremenici.

Od disciplina koje se odnose na hrvatski standardni jezik posebno mi se vakantnim čini područje ortoepije koje smatram i problematičnim i zapostavljenim, izuzimajući donekle onaj segment ortoepije koji se odnosi na naglasnu problematiku (njime se u zadnje vrijeme uspješno bavi kolegica Helena Delaš). Da je to doista tako, vidi se već i po tome što od 1990-ih godina nadalje imamo čak i hiperinflaciju raznovrsnih priručnika ortografije, a nemamo zasad ni ozbiljnijega pokušaja da se izradi ortoepski priručnik hrvatskoga standardnog jezika.

Kad je riječ o primijenjenolingvističkim i praktičnim aspektima nastave hrvatskoga jezika, mislim da bi na pojedinim lektorskim ili sličnim vježbama više pozornosti trebalo posvetiti prevođenju. Smatram da je i inače taj

“kontaktološki” aspekt nastave hrvatskoga jezika u nas tradicionalno zanemaren, a da je s druge strane na pojedinim neofilološkim studijima na našem fakultetu zanemarena nastava hrvatskoga u funkciji istraživanja suodnosa između dvaju ili više jezika odnosno u funkciji prevođenja. Konkretno mislim da bi bilo preporučljivo, barem u izbornim kolegijima, ponuditi tip jezičnih vježbi koji bi bio npr. usmjeren na probleme prevođenja s engleskoga na hrvatski i obrnuto. Kad je riječ o engleskome, uvjeren sam da bi to bilo i prijeko potrebno učiniti, što naravno ne znači da se time isključuju i drugi jezici, bilo romanski, bilo germanski, bilo slavenski. Za tako usmjerene prevodilačke vježbe smatram da bi se uspješno mogao iskoristiti i kadrovski potencijal našeg Croaticuma čiji su članovi u svakodnevnom kontaktu sa strancima.

I napokon, kad je riječ o praktičnim aspektima nastave hrvatskoga jezika, mislim da bi puno razrađeniije nego dosad trebalo osmisлити vježbe koje bi se odnosile na redigiranje ili lektoriranje tekstova. Dosad smo čak osnivali lektorska i korektorska studijska usmjerenja, ali nismo osmislili ni razradili programe i ciljeve takvih usmjerenja, pa čak ni sadržaj praktičnih vježbi koje bi se odnosile na ta područja. U svakodnevnoj praksi vidimo da se mnogi lektori ne snalaze dobro u poslu koji obavljaju. Jednima previše nedostaje znanja, drugi su prerevni, prepuristični ili čak ksenofobni, treći preležerni itd. Da bi se sve to izbjeglo, trebalo bi se u lektorskim vježbama više koncentrirati na to da lektor svaku svoju intervenciju umije argumentirano obrazložiti, da strogo dijeli normativne zahtjeve od normativnih preporuka, da pojedine jezične savjete (koji su nerijetko i posve problematični) ne prihvaća novo za gotovo, da pravopisne i gramatičke pogreške jasno razlikuje od pogrešaka (ili “pogrešaka”) na leksičkoj ili stilskoj razni itd. Sve u svemu, mislim da se može zaključiti kako je stanje jezikoslovne kroatistike na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu više nego zadovoljavajuće, ali da unatoč tomu treba ulagati stalne napore kako bi se i znanstvena i nastavna razina te discipline i dalje unapređivala.

SUMMARY

CROATIAN LINGUISTICS NOW AND IN THE FUTURE

The paper focuses on the present state of affairs and prospects of Croatian Linguistics at the Department of Croatian Language at the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb. We determine that, at present, various aspects of scientific-research and teaching activities, both theoretical and methodological, both historical and applied (i.e. practical), are carried out by the members of the Department. This statement equally applies to the domains of phonology, morphophonology, grammar, history of language, paleoslavistics, dialectology, standardology and orthography.

With respect to the prospects, I believe that it would be wise to intensify the work in the area of (internal) history of the Croatian language, particularly in the domains of syntax, suprasyntax (or text linguistics) and orthoepy, and to pay more attention during seminars and language practice classes to translating and editing, that is, language editing, of texts.

Keywords: Department of Croatian Language, Croatian linguistics, present state of affairs and prospects, grammar (phonology, morphology, syntax), lexicology, history of language, paleoslavistics, dialectology, standardology, orthography, orthoepy

Zaboravljeni počeci

Nacionalna filologija
u interdisciplinarnoj humanistici
26. i 27. studenoga 2015.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET
ODJEL ZA KROATISTIKU

140

Znanstveni skup povodom
140 godina kroatistike
na Sveučilištu u Zagrebu
(1875-2015)

Lada Bahurina
Ivana Banković-Mandić
Martina Babić
Davor Bogdanović
Branimir Belaj
Vinko Brestić
Ivana Kurtović Budja
Suzana Čoha
Marija Čilić Mikulić
Ana Čunjar
Stjepan Damjanović
Davor Dukić
Maro Essert

Ivana Đerović
Anđela Frančić
Zvonimir Glavač
Ivan Janić
Zrinka Jelaska
Tatjana Jukić
Amir Kapetanović
Mika Kolanović
Zvonko Kovač
Tajana Kutić
Božica Kuzmić
Marga Malnar Jurčić
Ivan Marković

Julijana Matarović
Aleksandar Mijatović
Andreja Milanko
Lana Moharac
Krešimir Neneć
Jadranka Nemeth-Lajč
Davor Nikičić
Vlado Paradišić
Kristina Petermal Anđrić
Bernardina Petrović
Kristina Piontjek-Marković
Velimir Poljarec
Tatjana Poljarec

Laborka Plešić-Pop
Ivo Pranjčević
Marina Protrka Stancec
Biljka Puhina
Leo Rakolić
Aneta Ryznar
Dunja Strojčević
Kriština Strkalj-Despot
Mikwan Tatarin
Sanda Lucija Ušler
Tvrkko Vuković
Sanja Zubčić
Ivo Zanic